

УДК 378:373.2.091.12.011.3-051]:373.2.016-053.4

Турчин Т. М., Коляда М. В.

ЗМІСТ, МЕТОДИ І СПЕЦИФІКА РОБОТИ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ З ДІТЬМИ РАННЬОГО ВІКУ

У статті зазначено, що основою майбутньої педагогічної діяльності студентів, які працюватимуть з дітьми раннього віку, є взаємодія з маленькими дітьми в спеціально організованих умовах. Тому студенти повинні знати про існування двох типів педагогічної взаємодії, характерних для авторитарної та особистісно-орієнтованої педагогіки.

Сучасний педагог як професіонал повинен: володіти культурою спілкування і культурою мовлення; добре знати вікові особливості маленьких дітей, мати уявлення про психологічні закономірності розвитку дитини на різних вікових етапах; мати відповідні навички догляду за дітьми раннього віку; знати сучасні освітні програми для дітей; уміти грати. Знати дитячу художню літературу, володіти навичками в різних видах художньо-естетичній діяльності.

Ключові слова: зміст, методи, специфіка, взаємовідносини, емпатія, щирість, емоційність, діяльність.

Постановка проблеми. Актуальність дослідження зумовлено радикальними змінами в державній політиці у сфері дошкільної освіти, що привело до оновлення системи професійної підготовки фахівців, у тому числі й в області дошкільного виховання. Підтвердженням цього є розробка та затвердження урядом України Концепції розвитку дошкільної освіти на 2010-2017 роки, яка спрямована на виконання Закону України "Про дошкільну освіту" а також Указ Президента України від 20.03.2008 р. № 244 "Про додаткові заходи щодо підвищення якості освіти в Україні". Відповідно до Закону України "Про дошкільну освіту" дошкільна освіта є обов'язковою первинною складовою частиною системи безперервної освіти в Україні.

Професія педагога дошкільної освіти має характерні особливості, обумовлені психофізіологічними характеристиками особистості дитини раннього віку. На ці особливості вказують у своїх дослідженнях учені, які розглядали питання організації роботи вихователя з дітьми раннього віку: Н. М. Аксаріна, В. В. Гербова, М. І. Лисіна, С. М. Теплюк, М. М. Щелованов.

Вивченню загальних проблем готовності студентів до педагогічної діяльності присвячені роботи К. М. Дурай-Новакової, Л. А. Кандибович, В. А. Сластьоніна та ін. Основна увага у вказаних дослідженнях була спрямована на вивчення загальнотеоретичних підходів до змісту професійної підготовки, формування особистості педагогів, вироблення у студентів педагогічних знань, умінь і навичок.

Мета статті полягає у визначенні змісту, методів і специфіки роботи майбутніх вихователів з дітьми раннього віку.

Результати теоретичного дослідження. Основою майбутньої педагогічної діяльності студентів, які працюватимуть з дітьми раннього віку, є взаємодія з маленькими дітьми в спеціально організованих умовах. Тому студенти повинні знати про існування двох типів педагогічної взаємодії, характерних для авторитарної та особистісно-орієнтованої педагогіки.

Авторитарна педагогіка розглядає маленьку дитину як об'єкт відправлення і педагогічних дій, спрямованих на формування знань, умінь і навичок. Педагогічна мета цієї взаємодії не припускає формування у дитини таких базових для цього віку особових якостей як позитивне самовідчуття, довіра до інших, ініціативність, свобода вибору. Основною метою авторитарної педагогіки є виховання слухняної, виконавчої дитини, що підкоряється авторитету дорослого. Завданням педагога виступає реалізація програми, задоволення нормативних вимог. Методичні вказівки перетворюються в таких умовах в закон, директиву, що не допускають яких-небудь виключень.

Для такого стилю взаємодії не характерне прагнення йти за інтересами і бажаннями дітей, враховувати їх настрої, встановлювати довірчі стосунки. У рамках цієї моделі особливе значення має формування у дітей "навичок хорошої поведінки" (не бігати, не шуміти, не кричати, не ламати і так далі). Основою педагогічного процесу є фронтальні форми роботи з дітьми (заняття за шкільним типом).

Авторитарна модель виховання призводить до того, що діти починають повністю залежати від дорослого в рішенні будь-яких проблем, підкоряються чужим впливам; залежати від зовнішнього контролю; пригнічувати свої почуття, ініціативу, індивідуальність, самостійність; поводитися по-різному в ситуаціях спостереження за ними дорослих і тоді, коли спостережень немає; ігнорувати покарання; бути такими, як всі.

Альтернативу авторитарної моделі виховання представляє особистісно-орієнтована педагогіка. Її метою є розвиток особистості дитини. Завдання дорослих – створити умови для

розкриття потенційних можливостей кожного малюка, вселити впевненість розвинути ініціативність і допитливість, формувати позитивне самовідчуття.

Основне значення в педагогічному процесі надається не зайняттю шкільного типу, а грі, яка стає основною формою організації дитячого життя. Вміння і навички у рамках цієї моделі розглядаються не як цілі, а як засоби розвитку дитини. Взаємовідносини з дітьми дорослий будує на основі рівноправ'я і співпраці. Дорослий не підганяє малюка під стандарт, не міряє всіх однією міркою, а сам пристосовується до індивідуальних особливостей кожної дитини, виходить з її інтересів, враховує її характер, переваги.

Для особистісно-орієнтованої педагогіки характерні такі способи взаємодії дорослих з дітьми: співпраця; співпереживання; підтримка; визнання прав і свобод дитини, гнучке введення обмежень. Ці засоби спрямовані на те, щоб забезпечити дитині психологічну захищеність, розвивати в ній індивідуальність, встановлювати позитивні взаємозв'язки з дорослими і з однолітками. Дорослий вибудовує свої дії так, щоб не пригнічувати ініціативність і самостійність дітей. Взаємодія з маленькою дитиною за особистісно-орієнтованою моделлю сприяє тому, що дитина вчиться почувати себе упевнено, не боятися помилок; поважати себе та інших, бути щирою (самою собою), думати самостійно, адекватно виражати свої почуття, розуміти і співчувати іншим.

Вихователь надає кожній дитині допомогу в розкритті її внутрішнього світу, в побудові власної особистості. Такі взаємовідносини вимагають від дорослого великих внутрішніх зусиль, а часто і перебудову своїх поглядів на процес виховання і свою роль в ньому.

Особистісно-орієнтована педагогіка пред'являє особливі вимоги до особистості вихователя. Найважливішими з них є емоційність, позитивне прийняття іншої людини, емпатія і щирість.

Емоційність – якість особливо необхідне в спілкуванні з маленькими дітьми. Чуйність, жива міміка, теплота, виразна мова дорослого викликають прихильність до нього дітей, народжують відгук, сприяють встановленню в групі благополучного клімату. У спілкуванні з таким педагогом дитина набуває власного емоційного досвіду.

Позитивне прийняття іншої людини має на увазі позитивне відношення до дитини без яких-небудь умов. Але в той же час дорослий може виражати дитині не лише позитивні, але і негативні почуття, але не має права ображати її.

Емпатія – це здатність приймати точку зору іншої людини, її почуття, переживання. Емпатія вимагає вміння слухати дитину, спостерігати, розуміти не лише її слова, але і те, про що вона умовчує або те, чого вона навіть не усвідомлює. В ході спілкування дорослий вислуховує дитину, говорить про своє розуміння, розділяє з нею радість, допомагає полегшити прикрість.

Щирість вихователя проявляється в тому, що він є присутнім в ситуації спілкування не формально, що його цікавлять думки і переживання дитини, що він відгукується на них правдиво і відкрито. Маленькі діти дуже чутливі до відношення дорослих. Інтуїтивно вгадують байдужість і недоброчливість з боку дорослих.

Сучасний педагог як професіонал повинен: володіти культурою спілкування і культурою мовлення; добре знати вікові особливості маленьких дітей, мати уявлення про психологічні закономірності розвитку дитини на різних вікових етапах; мати відповідні навички догляду за дітьми раннього віку; знати сучасні освітні програми для дітей; уміти грати. Знати дитячу художню літературу, володіти навичками в різних видах художньо-естетичної діяльності.

Особливістю роботи з дітьми раннього віку є і те, що дорослий повинен спиратися на практичні дії дитини в конкретній ситуації. Мислення і мова дитини завжди бувають пов'язані з її безпосереднім досвідом. Її узагальнення і судження залежать від міри оволодіння предметними діями, тому чисто вербальні методи виховання і навчання – інструкції, пояснення правил, заклики до слухняності можуть бути незрозумілі дитині. Ця особливість дітей раннього дитинства пред'являє особливі вимоги до діяльності вихователя: мовне спілкування з дитиною має бути включене в контекст його реального життя, головне місце в якій займають дії з предметами [4, с.39].

Як відомо існує безліч способів особистісно-орієнтованої взаємодії дорослого з дітьми раннього віку, одним, з яких являється встановлення довірчих стосунків з дітьми та їх емоційна підтримка. Потреба в увазі і доброзичливості виникає однієї з перших і базується на любовному відношенні до дитини її близьких. Потреба в доброзичливій увазі складає основу людських взаємовідносин. Вона спонукає малюків до емоційних контактів з дорослими. Встановлення довірчих стосунків є спеціальним завданням педагогів, працюючих з дітьми раннього віку, оскільки маленькі діти вважають за краще вступати в контакт переважно з близькими дорослими і часто побоюються сторонніх людей.

Маленькі діти по-різному виражають потребу в ласці дорослого. Деякі діти уникають тілесного контакту навіть з близькими людьми, а інші – самі йдуть на спілкування з педагогом. Особливо часто дитина прагне отримати ласку та увагу, коли випробовує дискомфорт. Дитячі прикромці можуть виникати від фізичного погіршення здоров'я, від невміння щось зробити, від конфліктів в сім'ї. Завдання вихователя – постаратися зрозуміти почуття дитини і допомогти їй їх полегшити.

Вихователь не нав'язує дітям той або інший вид діяльності, а пропонує, намагається зацікавити цією діяльністю кожного. Дорослий хвалить за старання і наполегливість тоді, коли вони з гордістю демонструють результат своєї роботи або здійснюють хороший вчинок. Підтримка дорослого повинна виражатися не лише в тому, що він співпереживає дитині, хвалить, пестить. Вона потрібна і тоді, коли потрібно корекцію його дій і вчинків. Зауваження дорослих мають бути делікатними, відноситися до дій, а не до особистості дитини.

Наступним способом взаємодії педагога з дитиною є спосіб залучення дітей в різні види діяльності. Дорослий стикається з проблемою відмови дитини, від якого-небудь виду діяльності (спільної гри, образотворчої, музичної тощо). У цій ситуації можливі різні варіанти поведінки дорослого, але головне – індивідуальний підхід до дітей та інтуїція вихователя [1].

Обговорення як спосіб вирішення конфліктних ситуацій. Навчання дітей вирішувати конфлікти через обговорення допомагає їм ладнати один з одним. Обговорення використовується з дітьми, які можуть словами висловити своє бажання. Якщо конфлікт виник між найменшими, які ще не здатні домовитися один з одним, дорослому слід відвернути увагу дитини на щось цікавіше. У цьому віці діти швидко перемикаються і легко забувають прикрощі.

У перерахованих способах взаємодії дорослих з дітьми раннього віку акцент робиться на правах дитини: вільно виражати свої почуття, мати і відстоювати свої бажання, право бути вислуханим, право на підтримку. Проте особистісно-орієнтована взаємодія передбачає і введення обмежень. Визнання прав дитини не означає всюдозволеності, навіть найменша дитина повинна знати і розуміти, чого вона не має права робити.

З вище сказаного можна зробити висновок, що робота з дітьми раннього віку вимагає від дорослого особливих особових якостей, професійних умінь і глибоких теоретичних знань, і обов'язково особистісно-орієнтованої взаємодії. Одним словом, вихователь має бути компетентним в роботі з дітьми.

Всі завдання щодо повноцінної професійної підготовки фахівця можуть бути вирішені поетапно, і при цьому має бути врахована характеристика не лише самих студентів, що навчаються, але і об'єктів їх майбутньої діяльності, тобто саме дітей раннього віку.

Для того, щоб підкреслити специфіку організації взаємодії з дітьми раннього віку, нам представляється необхідним розкрити сутність такого педагогічного феномену, як "Раннє дитинство". Раннє дитинство, згідно вікової педагогічної періодизації, охоплює дітей у віці від народження до трьох років. Неможливо переоцінити унікальне значення періоду раннього дитинства для подальшого розвитку дитини. Саме тому поряд з малюком мають бути люди, не лише ті, які люблять його, але і прекрасно обізнані в особливостях розвитку і виховання дітей раннього віку [3, с. 111].

Стратегія взаємодії дорослої та дитини повинна спиратися на принципи діяльнісного підходу:

- аналіз соціальної ситуації розвитку дитини і провідного виду діяльності, що відповідає їй;
- реалізація ідеї головної ролі діяльності в розвитку дитини, особливо в розвитку виду, що веде її;
- характеристики спілкування і предметної діяльності як ведучих в ранньому дитинстві;
- розкриття своєрідності різних видів діяльності та визначуваних ними можливостей розвитку малюків;
- визначення і реалізація завдань формування діяльності як однієї з основних в системі виховання дитини;
- встановлення взаємозв'язку між різними видами діяльності в рішенні одних і тих же завдань виховання малюка;
- трактування педагогічної діяльності дорослих як основної умови ампліфікації (А.В. Запорожець) розвитку дитини в різних видах діяльності [2, с.56];
- визнання в якості провідної тенденції розвитку суб'єкт-суб'єктних стосунків в діяльнісній взаємодії дитини і дорослого.

Одним із наслідків застосування вищеназваних методологічних принципів є виділення у багатьох варіативних програмах наступних функцій вихователів, працюючих з дітьми раннього віку:

- турбота про здоров'я, емоційне благополуччя дитини;
- створення в групах атмосфери гуманного і доброзичливого відношення до всіх вихованців, що дозволить виховувати їх товариськими, добрими, допитливими, ініціативними дітьми;
- максимальне використання різних видів дитячої діяльності;
- креативність (творча організація) процесу виховання і навчання;
- варіативне використання освітнього матеріалу, що дозволяє розвивати інтереси і схильності кожної дитини.

Студенти повинні знати, що ефективна реалізація змісту, завдань і методів роботи з дітьми раннього віку, викладених в різних програмах виховання і навчання дітей раннього віку, може статися тільки тоді, коли дорослі враховуватимуть особливості розвитку дітей.

Отже, проблема соціальної захищеності дитини раннього віку, її розвиток стає пріоритетним в системі громадської дошкільної освіти.

В умовах поступального соціально-економічного розвитку нашого суспільства, ломки звичних стереотипів освіти ми упевнені, що важливим завданням професійної освіти є пошук шляхів розвитку і вдосконалення системи підготовки педагогічних кадрів для переддошкільної освіти і формування соціально адаптованої особистості, компетентної, готової до продуктивної і творчої педагогічної діяльності з дітьми раннього віку.

Аналіз результатів дослідження полягає у формуванні педагогічних умов, які стосуються формуванню стійкого позитивного мотиваційно-ціннісного відношення і професійної спрямованості до цього виду діяльності; отриманню і розширенню теоретичних знань і практичних умінь студентів в роботі з дітьми раннього віку; застосуванню різних організаційних форм, методів і способів навчання; цілеспрямованого використання педагогічної практики; використання комплексу консультативних занять, сприяючих успішній підготовці фахівця в області педагогіки раннього віку.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Ведучою роллю в рішенні цієї задачі належить вищій ланці професійної педагогічної освіти, оскільки саме тут можна створити умови для знайомства з професією і оволодінням навичками, необхідними для успішної професійної роботи з дітьми раннього віку. Така підготовка, на наш погляд, вимагає: введення переліку спеціальних навчальних дисциплін для додаткової підготовки в області раннього дитинства; розробки нового змісту та організації педагогічної практики шляхом цілеспрямованого включення студентів в роботу з дітьми перших днів життя в різних видах освітніх установ. Усе це дозволить побудувати модель професійної підготовки студентів до роботи з дітьми раннього віку, розробити її зміст, компоненти та етапи, обґрунтувати доцільність внесення корективів в зміст предметів додаткової підготовки студентів до роботи з дітьми раннього віку.

Використані джерела

1. Гоноболін Ф. М. Про деякі психічні якості учителя / Ф. М. Гоноболін // Питання психології. – 1999. – №1. – С. 95-110.
2. Дуткевич Т.В. Дитяча психологія : [навчальний посібник] / Т. В. Дуткевич. – К. : Центр учбової літератури, 2012. – 424 с.
3. Інновації в дошкільлі. Програми, технології, проекти, ідеї, досвід: посібник на допомогу дошкільним працівникам / [авт.-упор.: Л. В. Калуська, М. В. Отрощенко]. – Мандрівець, 2010 – 376 с.
4. Лямина Г. М. О формировании взаимоотношений в раннем возрасте / Г. М. Лямина // Дошкольное воспитание. – 1994. – №9. – С. 5-7.

Turchin T. M., Kolyada M. V.

CONTENT, METHODS AND SPECIFIC OF FUTURE NURSERY TEACHERS' WORK WITH YOUNG CHILDREN

The basis of students' future teaching activities, who work with young children, is the interaction with young children in specially organized conditions. Therefore, students should know that there are two types of pedagogical interaction: characteristic of authoritarian and personality-oriented pedagogy.

Interaction with a small child on a personality-oriented model ensures that the child learns to feel confident, not to be afraid to make mistakes; respect themselves and others, be sincere (itself), to think independently, to express their feelings adequately, to understand and to sympathize with others.

Personality-oriented pedagogy makes special demands on the individual teacher. The most important are emotions, positive acceptance of another person, empathy and sincerity.

Modern nursery teachers as a professional should: have a culture of communication and a culture of speech; know well the age characteristics of young children, understand the psychological aspects of child development at different age stages; have appropriate skills how to take care for young children; know modern educational programs for children; be able to play, know the childhood reading, be skilled in various forms of artistic and aesthetic activities.

Nursery teacher doesn't impose a particular type of activity to children, but suggests and tries to interest every one of these activities. Another way of teacher and child interaction is a way of engaging children in different activities. Teaching children to resolve conflicts through discussion helps them to get along with each other. All targets to complete the training of specialists can be solved gradually, and thus should be taken into account characteristics of not only the students, but the objects of their future activities, that are precisely young children.

In order to emphasize the specificity of organization of interaction with young children, it seems necessary to reveal the implication of such pedagogical phenomenon as "Early childhood".

Key words: *content, methods, specificity, relationships, empathy, sincerity, emotionality, activity.*

Стаття надійшла до редакції 13.12.2016 р.